Mirna LIPOVAC

Dragutin Antun Parčić – znameniti hrvatski glagoljaš i njegova čvrsta povezanost sa samostanom u Glavotoku

Mirna LIPOVAC
Društvo prijatelja glagoljice
Matica hrvatska, Strossmayerov trg 4
HR – 10 000 Zagreb
mirna.lipovac@zg.t-com.hr

UDK / *UDC*
003.349.1:271(497.5 Glavotok):929 Parčić, D. A.
27-789.32(497.5 Glavotok)(210.7 Krk) sv. Marija
Primljeno / *Received*: 30. XI. 2023.
Prihvaćeno / *Accepted*: 1. XII. 2024.
Pregledni rad / *Overview paper*
DOI: https://doi.org/10.58173/kz.79.6

Ovaj rad dostupan je za upotrebu pod međunarodnom licencom Creative Commons CC-BY-NC-SA 4.0.
This work is licensed under a Creative Commons CC-BY-NC-SA 4.0. International License.

U svom radu autorica daje prikaz života i djelovanja Dragutina Antuna Parčića prateći pritom njegovu duboku, cjeloživotnu povezanost sa samostanom sv. Marije u Glavotoku na otoku Krku. Donosi kratak osvrt na druga područja Parčićeve djelatnosti te ukazuje na činjenicu da je Parčić u javnosti nedovoljno poznat. Dodatno spominje vlastito otkriće jednog primjerka Parčićeva Rimskog misala slavenskim jezikom, izdanje iz 1896. godine.

Ključne riječi: *Dragutin Antun Parčić, samostan sv. Marije u Glavotoku, glagoljica, Rimski misal slavenskim jezikom*.

Predstaviti Dragutina Antuna Parčića (1832. – 1902.)[1] prvenstveno kroz njegovu cjeloživotnu vezu s Glavotokom težak je zadatak, unaprijed obilježen eliminacijom velikog dijela zanimljivih biografskih podataka i područja interesa ovog zaslužnog hrvatskog svećenika, glagoljaša, filologa, leksikografa, gramatičara, prevoditelja, tipografa, fotografa, pjesnika, kartografa, botaničara, astronoma, čak i slikara i urara, koji je svoj trag ostavio u svim navedenim područjima.[2]

[1] Recentno: BLAŽEVIĆ KREZIĆ 2020.
[2] Usp. PARČIĆ 2017; BADURINA 1993, 155-182; GALOVIĆ 2010, 111-114.

U 70 godina, koliko je Parčić poživio, najznačajnija razdoblja njegova života vezujemo uz otok Krk, Zadar s okolicom te Rim. Na otoku Krku spominjemo tri važna mjesta: gradić Vrbnik kao rodno mjesto, grad Krk u kojem je u više navrata radio te posebice franjevački glagoljaški samostan Glavotok, mjesto gdje je kao dječak upoznao glagoljicu, zaredio se, u kojem je kasnije stvarao, kamo je često i rado dolazio te u koje se želio vratiti pri samom kraju svojeg životnog puta. Grad Zadar bio je veća i poticajnija sredina u usporedbi s njegovim rodnim otokom Krkom. Tamo se upoznao s nizom istaknutih ljudi svoga vremena, koji su bili nositelji preporodnih ideja u Dalmaciji, i surađivao s njima. Uz zadarsku okolicu povezan je njegov boravak na Galevcu (u narodu zvanom i Školjić) kod mjesta Preko na otoku Ugljanu. I na koncu tu je grad Rim u koji je stigao kao već zrela osoba i neupitan stručnjak za hrvatski jezik i glagoljicu. U tom je gradu proveo punih 26 godina, a tiskanjem glagoljskog misala u Rimu ostvario je svoj životni san.

Parčić je rođen 26. svibnja 1832. godine u Vrbniku, mjestu koje se vjekovima smatralo rasadnikom glagoljaštva. Tamo je pohađao tadašnju nižu osnovnu školu. Već zarana se razlikovao od druge djece: osim izvrsnih učeničkih rezultata, tijekom odmora je ostajao u učionici gdje je iz drva izrezivao slova, premazivao ih mastilom i otiskivao. Njegovi su roditelji primijetili iznimnu nadarenost svoga sina, no kao sedmom i najmlađem djetetu u siromašnoj seoskoj obitelji nisu mu mogli priuštiti daljnje školovanje. Srećom, njegov bliski rođak o. Roman Gršković bio je u to vrijeme gvardijan samostana franjevaca trećoredaca u Glavotoku te je poveo malog Antuna sa sobom u samostan. Tamo je Parčić proveo dvije godine i za to vrijeme naučio glagoljicu, latinski i talijanski. Živeći u ambijentu u kojem je sve zračilo glagoljicom, s fratrima glagoljašima staroga kova, svakodnevno je s njima molio glagoljski oficij i poslužival tijekom mise, još je jače zavolio glagoljicu, ali i shvatio što ih već dulje muči: liturgijske knjige koje su imali bile su stare i poderane, oštećene od upotrebe ili iskvarene rusifikacijom, a novih nije bilo. To saznanje ga nije napuštalo ni kasnije, nakon odlaska iz Glavotoka u Rim.[3]

Godine 1843., kao jedanaestogodišnjak, u Glavotoku je pristupio fra-

[3] BOLONIĆ 1973, 418.

njevačkom III. redu, obukao redovnički habit te, uz krsno ime Antun, primio i redovničko ime Dragutin te se njima nastavio služiti do kraja života.[4]

U jesen 1843. odlazi u Zadar na daljnje školovanje i cijelo vrijeme živi u glagoljaškom samostanu sv. Mihovila. S izvrsnim uspjehom završava gimnaziju. Od svojih mladih dana Parčić je u duši bio leksikograf i gramatičar. Sam je znao pripovijedati kako je već u višoj pučkoj školi u Krku na listiće papira bilježio riječi i dodavao im talijansko značenje kada bi ga doznao i naučio.[5] Svoj prvi rječnik, *Mali talijansko-hrvatski rječnik*, izdao je kao netom svršeni gimnazijalac i vjerojatno od dobivenog honorara od 20 forinta nabavio svoj prvi fotoaparat. Tijekom života izdao je niz hrvatsko-talijanskih i talijansko-hrvatskih rječnika, gramatika hrvatskog jezika i sl., a krunu njegova leksikografskog rada predstavlja *Rječnik hrvatsko-talijanski* (*Vocabolario italiano-slavo (croato)*) iz 1901. godine koji na više od 1200 stranica sadrži oko 90.000 riječi.

Studij bogoslovije u znamenitom zadarskom Bogoslovnom sjemeništu Zmajević upisao je 1851. godine. Tamo je upoznao i potom dugi niz godina blisko surađivao s o. Benediktom Mihaljevićem i o. Ivanom Brčićem (Berčićem).[6] Benedikt Mihaljević[7] je već tada u sjemeništu bio dugogodišnji profesor staroslavenskog i hrvatskog jezika koji je u mladom Parčiću prepoznao ljubav prema glagoljici te ga poticao na ozbiljan rad i njezino njegovanje.[8] S Ivanom Berčićem, nešto starijim kolegom, a kasnije profesorom, uspostavio je čvrsto prijateljstvo i suradnju. Tijekom studija obavio je i godinu novicijata te je 22. listopada 1854. u Glavotoku položio svoje redovničke zavjete u ruke tadašnjeg provincijala (redodržavnika) o. Serafina Šarca.[9]

Zbog slabog zdravlja posljednju godinu studija proveo je u samostanu sv. Marije od Milosti u Prvić Luci, na otoku Prviću kod Šibenika. Tamo se privatno pripremao za završne ispite, a na sam Uskrs 1855. godine u

[4] VINCE 1995, 1244.
[5] BONEFAČIĆ 1903, 6.
[6] GALOVIĆ 2023, 65-142.
[7] MIHALJEVIĆ – MIHALJEVIĆ 2015, 463-484.
[8] BONEFAČIĆ 1903, 8.
[9] BONEFAČIĆ 1903, 7.

Prvić Luci održao je mladu misu.[10] Uz njegov drugi boravak na otoku Prviću, u svojstvu župnika 1859. godine, vezan je i nastanak njegovih prvih datiranih fotografija.[11]

Poslušno slijedeći svoj svećenički poziv, pa ipak „ne baš radosna srca", 1864. vratio se na Krk kao tajnik redodržavnika (provincijala) i lektor – učitelj redovničke mladeži. Te 1864. godine na Skupštini provincije održane 14. – 16. travnja u samostanu sv. Marije u Glavotoku provincijal Dujmović donio je odluku da se u bogoslužju rabi isključivo staroslavenski jezik. Vjerojatno je na donošenje takve odluke imao utjecaja i Parčić kao njegov tajnik.[12]

Naišla sam na podatak da je posljednji datirani glagoljski tekst napisan 1864. godine u samostanu u Glavotoku.[13] Unatoč nastojanju, nisam uspjela ni potvrditi niti opovrgnuti pretpostavku da je možda baš Parčić autor tog teksta, kao ni doznati o čemu se u tekstu radi niti gdje se taj dokument danas čuva.

Učiteljska služba u Krku ga nikako nije ispunjavala zadovoljstvom pa se, bez znanja provincijala Dujmovića, tijekom zime 1864./65. izravno obratio Svetoj Stolici s molbom da napusti svoj red i prijeđe u konventualce, uvjeren da bi time dobio više slobode za svoj znanstveni rad. Sveta Stolica nije udovoljila njegovoj zamolbi, a Parčić je ostao u franjevačkom III. redu. Provincijal Dujmović nije bio zadovoljan takvim njegovim potezom pa je Parčić u zimu 1865., rekla bih „po kazni", morao preseliti iz Krka u Glavotok.[14]

Nešto ranije umro je o. Benedikt Mihaljević. Budući da je Berčić u Zadru već držao katedru biblijskih nauka, Parčić se ponadao da bi mogao preuzeti ispražnjenu katedru za staroslavenski jezik. Tako se 15. siječnja 1866. iz Glavotoka pismom obratio provincijalu Dujmoviću. „...Staroslovenski predmet, stvar mala, ali važna u sadašnje doba; za to prikladno bi bilo, poštogod i koristno da se to može k našoj državici (crkvenom redu, op. a.) povratiti... ako biste mislio da u takvom poslu mogla bi moja mlohavost poštogod bit Vam na ruku, ne bih se uztegao

[10] BONEFAČIĆ 1903, 7.
[11] GRČEVIĆ 1972, 374-375.
[12] SOLDO 1990, 170.
[13] ŠANJEK 1996, 82.
[14] BONEFAČIĆ 1903, 10-11.

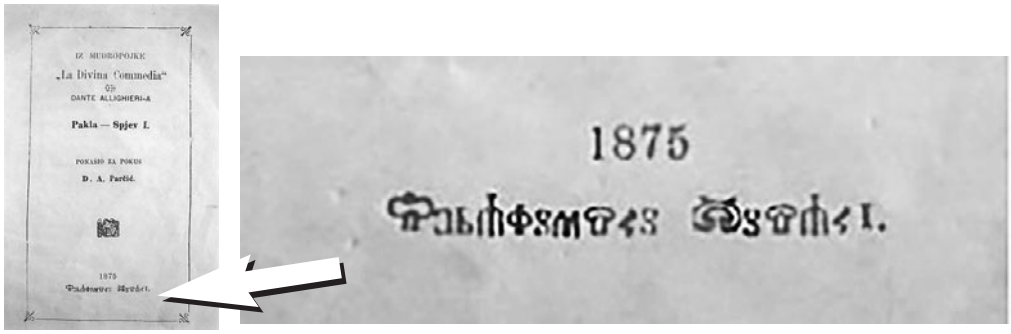
za općenu korist... i mogao bih se poduzeti posla. Vi i sam poznate, da ja sam izvan moga središta (misli na Zadar, op. a.), i na niki način zabačen, tako da ne morem nego nazad ići, jer koj ne ima prilike da napriduje – nazad koraca."[15]

Odnos s provincijalom Dujmovićem u međuvremenu se izgladio, no Parčić ipak nije dobio katedru, nego je i nju preuzeo Berčić. Unatoč razočaranju, to nije poremetilo njihov odnos i suradnju, a Parčić je nakon godine dana rada u Zadru, od proljeća 1868. godine nastavio učiteljski posao u gradu Krku.

U svibnju 1870. godine dobiva brzojav da je iznenada umro njegov prijatelj Ivan Berčić. Koliko ga je ta vijest potresla i ražalostila, nije mogao ne ponadati se da je došao njegov red da preuzme katedru staroslavenskog jezika u Nadbiskupskom sjemeništu, tim više što je ona po tradiciji uvijek bila u rukama trećoredaca.[16] Provincijal Dujmović se pred nadbiskupom Maupasom u Rimu založio za Parčića, ali bez uspjeha: „Ja razumih opet i čuh ušima mojma da Prabiskup ne će s tobom posla, a ja ne znam kako tu pomoći, dva puta napomenuh mu utaman."[17] Nadbiskup je na to mjesto postavio upravo provincijala Dujmovića koji se toga nevoljko primio, no s namjerom da prvom prilikom katedru prepusti Parčiću kao najsposobnijem u to vrijeme za glagoljicu.[18] Za Parčića je ovaj ponovljeni neuspjeh bio pretežak da bi jednostavno mogao nastaviti sa svojim dotadašnjim poslom.

Stoga se Parčić, duboko razočaran i povrijeđen, 1871. povukao u franjevački glagoljaški samostan u Glavotok gdje je, samo s jednim manjim prekidom, ostao sljedećih pet godina. Srećom, Parčićevo razočaranje nije utjecalo na njegov rad, na koji se u Glavotoku bacio svim silama. U Glavotoku je radio na svojim rječnicima, bavio se prevodilačkim radom, pjesništvom i tiskarstvom. S obzirom na tu svestranu aktivnost, ne može se reći da je tih pet godina bio njegov „prazan hod". Dapače, imao je prijeko potreban mir za bavljenje svime što ga je zanimalo.[19]

[15] BONEFAČIĆ 1903, 11.
[16] BOLONIĆ 1973, 415.
[17] BONEFAČIĆ 1903, 14.
[18] BONEFAČIĆ 1903, 14-15.
[19] ŽAGAR 1996, 409.

Naslovnica Parčićeve mudropojke iz 1875.
Na dnu stranice je glagoljicom otisnut naziv *Serafinski tisak*

U Rijeci je nabavio stari tiskarski stroj, osposobio ga za rad i smjestio u jednu prizemnu sobicu na sjevernoj strani samostana.[20] Tako je u Glavotoku utemeljio malu tiskaru i dao joj naziv *Serafinski tisak.*

U toj je tiskari, osim stroja, sve bilo njegovih ruku djelo – od kalupa za slova, preko matrica i gotovih slova do ostalih pomagala. Sam je lijevao i rezao latinična i glagoljska slova. Imao ih je cijeli niz: od najsitnijih (kojima je „potpisivao" svoje uratke) do srednjih i velikih, kao i mnogo ornamenata i sličica koje je sam izradio.[21]

Koliko je Parčiću bila važna njegova tiskarska djelatnost u Glavotoku, pokazuje bilješka koju je 1873. godine unio u svoj notes provincijal Josip Dujmović: „Parčić je potrošio i do 500 fiorina (fiorin odnosno forint bio je službena valuta Austrije od 1848. do 1892. godine, op. a.) za tiskaru nadajući se da će ipak biti od velike koristi i za mostir." Isto tako, car Franjo Josip je 1875. godine poslao pomoć u iznosu od stotinu fiorina u svrhu obnove potresom jako oštećenog glavotočkog samostana. U rujnu 1879. fra Franjo Kršić, gvardijan samostana u Glavotoku, piše zabilješku da je samostan od kanonika Parčića posudio 100 fiorina te se obvezuje isto vratiti, a posudba je napravljena u cilju što bolje obnove samostana.[22] Ovo potvrđuje i Parčićevu osobnu vezu s glavotočkim samostanom.

Samo za usporedbu, nakon smrti Ivana Berčića nasljednici su njegovu veliku zbirku rukopisnih i prvotiskanih glagoljskih knjiga, dokumenata

[20] BOLONIĆ 1965, 21.
[21] BOLONIĆ 1965, 23.
[22] RUNJE 2005, 117-124.

i fragmenata ponudili na prodaju tadašnjem JAZU, a potom Narodnom muzeju u Pragu za 600 fiorina. Obje su institucije odustale od kupnje zbog nedostatka sredstava pa je zbirku otkupila tadašnja Imperatorska javna biblioteka u Petrogradu, a prodavatelju je u siječnju 1874. uplaćeno traženih 600 fiorina.[23]

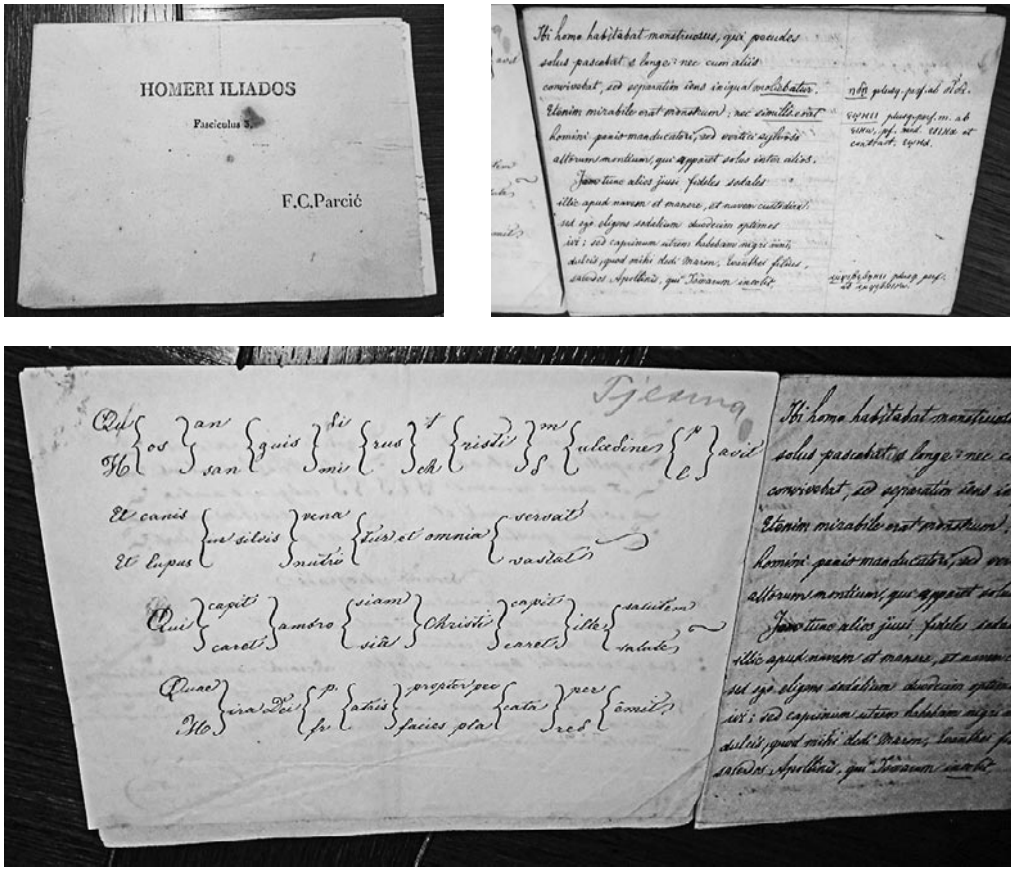
I za dodatnu usporedbu: August Šenoa je umro 13. prosinca 1881. te iz tih dana datiraju zabilješke i potvrde prema kojima je račun za iskapanje groba i zidanje rake na Mirogoju iznosio 55 forinti, pogreb i ceremonija stajali su 265,51 forintu, račun zvonara 7,50 forinti, nastupi kazališnog zbora na misama zadušnicama u crkvi sv. Katarine 8 forinti, a dva ranija računa za Šenoino liječenje iznosila su 100 i 150 forinti (ukupno 586,01 forintu).

Sasvim je sigurno da je 600 fiorina / forinti predstavljalo znatnu svotu. Ispada da taj iznos nije bio posve nedostižan običnom čovjeku (svećeniku odnosno istaknutom gradskom službeniku s obitelji), no pokazao se kao nesavladiv izdatak za velike institucije dviju država (JAZU, Narodni muzej).

Parčić je u Glavotoku preveo prvo pjevanje *Pakla* iz Danteove *mudropojke* (epa, spjeva). Prijevod je posvetio istaknutom glagoljašu, ocu Stjepanu Ivančiću i tiskao ga u čast njegove mlade mise održane u Glavotoku 1875. godine, jer je u Ivančiću vrlo rano „pripoznao ljubav prema materinskome jeziku i iskru pjesničkoga duha". U posveti Parčić još piše da je to pjevanje „ponašio za pokus".[24] To je bio prvi Parčićev uradak u njegovoj S*erafinskoj tiskari*. Osim toga, tiskao je različite manje liturgijske priručnike za potrebe reda kojemu je pripadao: molitvenike, obrednike, kanonske tablice, čak i nekoliko svojih oda i soneta na talijanskom, latinskom, grčkom i hrvatskom jeziku s obzirom na to da se bavio i pjesništvom.[25]

Istupanjem godinu dana kasnije iz franjevačkog reda, Parčić nije prekinuo veze sa zajednicom iz koje je potekao, nego je s njom do kraja života ostao veoma povezan. Parčićevim odlaskom u Rim praktički je prestala izdavačka djelatnost u Glavotoku koju je imao u planu razviti

[23] ŠOKOTA 1980, 138.
[24] BONEFAČIĆ 1903, 14.
[25] BOLONIĆ 1965, 22.

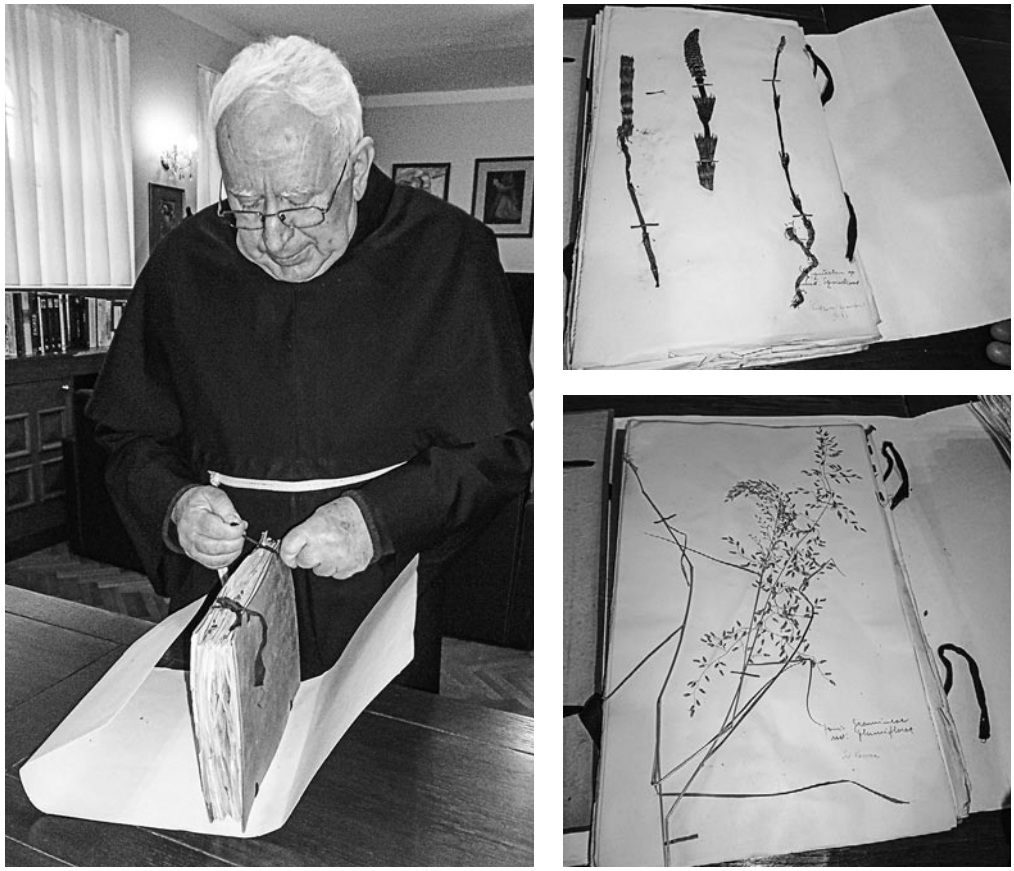
Parčićeva bilježnica s prijevodom Homerova epa *Ilijada*

prije nego što ga je život odveo u Rim. Pa ipak, Parčić je redovito iz Rima dolazio u Glavotok na odmor i tada je, od 1878. do 1892., pokretao svoju tiskaru i tiskao sonete posvećene redovničkim mladomisnicima i kao posljednji dokument – poslanicu provincijala Carevka Buića.[26]

Ostaje činjenica da je Parčićeva tiskara u Glavotoku bila prva tiskara na otoku Krku i jedna od ranijih u Hrvatskom primorju i Istri.[27]

Parčić je prevodio Homerovu *Ilijadu* s grčkog na latinski, o čemu nema informacija u literaturi, ali imam fotografije čije je snimanje u veljači 2017. godine dopustio fra Vice Blekić, tadašnji župnik franjevačkog samostana na Ksaveru u Zagrebu. Kako se u Parčićevim biografijama nigdje, osim

[26] BOLONIĆ 1965, 23.
[27] BOLONIĆ 1965, 27.

Fra Vice Blekić i Parčićeva biljaruša iz 1852. godine, snimljeno na Ksaveru u veljači 2017.

uz vrijeme provedeno u Glavotoku prije odlaska u Rim, ne spominje njegov prevodilački rad, sklona sam vjerovati da je i taj prijevod Homera nastao u Glavotoku.

Proučavao je bilinski i životinjski svijet. U Glavotoku je imao cijelu zbirku leptira, kukaca, puževa i sl. Poznata je njegova biljaruša (herbarij) koja se čuva u samostanu franjevaca trećoredaca na zagrebačkom Ksaveru i potječe iz 1852. godine, dakle iz vremena dok je još bio zadarski student. Čini se da je i u Glavotoku slagao herbarij od biljaka koje je sam brao u okolici samostana, ali i po cijelom otoku Krku, a i đaci su mu donosili rukovete trava i travčica pa on bi svaku pregledao i zabilježio njezino latinsko ime, upozoravajući na bogatstvo i ljepotu prirode.[28]

[28] BOLONIĆ 1973, 432.

Parčićevi sunčani satovi iz Glavotoka i Krka te restaurirani notni zapis iz Glavotoka

U svojoj sobi imao je naslagane i bilješke meteoroloških zapažanja i zabilješke iz područja astronomije. U literaturi se spominje da je u Glavotoku planirao napraviti ili čak počeo graditi orgulje. Sunčani satovi koji se još nalaze u samostanima u Glavotoku i Krku njegovo su djelo.[29]

U crkvi u Glavotoku, u koru iza oltara, i danas visi veliki uokvireni koralni napjev „Vsa lipa jesi Marie“ (*Tota pulchra es Maria*). Parčić je savršenom uglatom glagoljicom ispisao tekst antifone, napravio notni zapis (neume) i prigodno oslikao cijelu tablu. Zahvaljujući dimenzijama slike, 80 x 160 cm, i njezinom smještaju iza oltara, tako da je okrenuta prema koru, svi su redovnici mogli vidjeti i čitati tekst antifone koja se pjevala svake subote na završetku časoslova.[30] Slika je nedavno restaurirana.

[29] BOLONIĆ 1973, 432.
[30] BADURINA 1993, 160.

Parčićev crtež

Slika iz Zadra

Slika iz Prvić Luke

Svoje umjetničke sklonosti Parčić je pokazivao i kao slikar i bakropisac, a bio je i izvrstan krasopisac. Najpoznatiji je njegov kolorirani crtež Gospe od Zdravlja, dimenzija 24 x 34 cm, koji je naslikao 1857. godine na Galevcu, a potom se nalazio i u Glavotoku. U literaturi se dodatno navodi da se Parčićev crtež nalazi u samostanu sv. Franje Ksaverskog u Zagrebu.[31] Međutim, prema osobnoj informaciji iz travnja 2017., sada blagopokojnog fra Vice Blekića, taj podatak nije točan, ali nisam doznala gdje se slika danas nalazi.

Nažalost, nemam ni fotografiju u boji navedenog crteža. Naišla sam samo na podatak da je taj crtež bio napravljen po uzoru na jednu od dviju slika Gospe od Zdravlja: ili iz istoimene crkve u Zadru ili onu iz crkve sv. Marije od Milosti u Prvić Luci[32] pa donosim sve tri fotografije za usporedbu.

Kao fotograf Parčić nije samo odmah prihvatio novi medij, nego je i proširio njegovu upotrebu s puke obrtničke primjene na umjetničke i znanstvene sfere, čime se svrstao među najistaknutije rane fotografe u Hrvata.[33]

Prve datirane fotografije snimio je 1859. godine u Prvić Luci. Intenzivno je snimao od 1860. do 1867. u Zadru i na otočiću Galevcu (Školjiću).

[31] GOSTL 1998, 48.
[32] BADURINA 1993, 165.
[33] SEFEROVIĆ 2009, 48.

Posljednja datirana fotografija (svjetlopis) potječe iz ožujka 1879. i nosi naziv Monte Cassino, gdje se u okolici Rima na istoimenom brdu nalazi benediktinski samostan. Zanimljivo je kako se u Glavotoku nije bavio fotografijom, osim što je u više navrata pokušao snimiti autoportret, od kojih niti jedan nije sačuvan. I u svojim poznim danima Parčić je rado pripovijedao o sebi kao „svjetlopiscu" i o svome „svjetloslikarskom" radu.[34] Pomladio bi se pričajući kako je u Glavotoku snimao sam sebe.[35]

Uz Parčića i Glavotok vezan je i jedan susret koji je imao utjecaja na kasniji život i rad tada desetogodišnjeg Stjepana Dujmovića, mladog svećeničkog kandidata koji je (baš kao i Parčić 33 godine ranije) tamo stigao radi daljnjeg školovanja, i to samo dva mjeseca prije nego što je Parčić napustio Glavotok i otišao u Rim. U tom kratkom razdoblju Parčić je prepoznao dječakov potencijal i u njemu pobudio zanimanje prema fotografiji. No detaljnije upoznavanje Parčićeve ostavštine dogodilo se sedam godina kasnije, 1883. godine, kada se Stjepan Dujmović vratio u Glavotok radi novicijata. Nakon Parčićeva odlaska u Rim u Glavotoku su ostale mnoge njegove stvari, a među njima je bio stari tiskarski stroj i različita fotografska oprema. Mladi Dujmović je htio nastaviti pokuse prečasnog Parčića. Nastavio je baviti se fotografijom i nakon povratka u Zadar te na tom polju postigao lijepe uspjehe, posebice kao portretist. Sačuvan je velik broj njegovih radova. Iako samo jedna od njegovih fotografija, nastala oko 1886. godine, na poleđini ima izblijedjeli ovalni pečat s natpisom „Fra Stanko Dujmović svjetloslikar", ipak svjedoči o neposrednom i trajnom utjecaju Parčića, tvorca te riječi, koji je svoje radove tako obilježavao još 1863. godine na Galevcu.[36]

Nakon pet godina boravka u relativnoj izolaciji u Glavotoku mala sredina i nemogućnost bavljenja znanstvenim radom počinju ga gušiti. Osjećao se beskorisnim jer u malom samostanu poput Glavotoka nije mogao ispuniti sve svoje ideje i želje. U pismu upućenom Franji Račkom 9. rujna 1875. Parčić se tuži: „... živim jerbo dišem, a malo čim koristnim se bavim odaljen od prijateljske ponuke i književne pripomoći (...)".[37]

[34] GOSTL 1998, 44.
[35] BOLONIĆ 1973, 430.
[36] SABALIĆ 2016, 153-158.
[37] SOLDO 1990, 169.

Donio je odluku da ostavi redovnički život i kao svjetovni svećenik nastavi raditi ono što je volio. Ovoga puta o svojoj je odluci prvo usmeno, a potom i pisanim putem obavijestio provincijala Dujmovića koji je o tome povoljno izvijestio Svetu Stolicu. Parčić se ponovno obratio Svetoj Stolici tražeći dopuštenje da napusti franjevački Treći red. Dobio je dozvolu za sekularizaciju te je uz zagovor đakovačkog biskupa Josipa Jurja Strossmayera i na preporuku Ivana Črnčića, koji je u to vrijeme bio kanonik u Rimu, i sam bio imenovan kanonikom tamošnjeg Hrvatskog zavoda svetog Jeronima.[38]

Parčić je od najranije mladosti, osim zanimanja prema leksikografiji, pokazivao brigu za očuvanje glagoljskog bogoslužja zapadnog obreda. Neposredno prije istupanja iz franjevačkog reda i odlaska u Rim, u travnju 1876. pisao je Strossmayeru da mu zahvali na pomoći, obećavajući da će raditi „na korist Crkvi i domovini" te da će se posvetiti uređivanju misala, u čemu je „u predradnji već podobro napredovao".[39] Vidljivo je, dakle, da je tijekom boravka u Glavotoku, uz sve ostalo, vrlo intenzivno radio i na pripremama za tiskanje misala po zapadnom obredu u hrvatskoj redakciji starocrkvenoslavenskog jezika.

Sretna je okolnost što je Parčić imao u Glavotoku cjeloviti primjerak hrvatskog prvotiska, znamenitog Misala po zakonu rimskog dvora iz 1843. godine, koji mu je bio pouzdana podloga za rad na svom glagoljskom misalu, a koji je sa sobom ponio i u Rim.[40]

Redovničku halju svukao je dana 20. travnja 1876. u Glavotoku,[41] na istome mjestu gdje ju je 33 godine ranije prvi put obukao.

U Rim je stigao tijekom svibnja 1876. i tamo proveo daljnjih 26 godina života. Bio je zadovoljan skromnim smještajem u krugu Zavoda jer je konačno pronašao mjesto na kojem se mogao baviti svime što ga je zanimalo, a prvenstveno pripremanjem liturgijskih glagoljskih knjiga. Živio je vrlo povučeno, u potpunosti posvećen poslu – radu na rječnicima, gramatikama i glagoljskom misalu, ne mareći mnogo što se u svijetu zbiva niti je tražio da svijet o njemu što čuje i znade.[42]

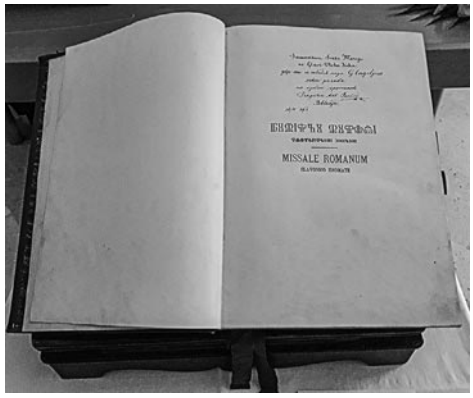
[38] BONEFAČIĆ 1903, 16.
[39] SOLDO 1990, 169.
[40] SOLDO 1990, 173.
[41] BONEFAČIĆ 1903, 16.
[42] BONEFAČIĆ 1903, 18.

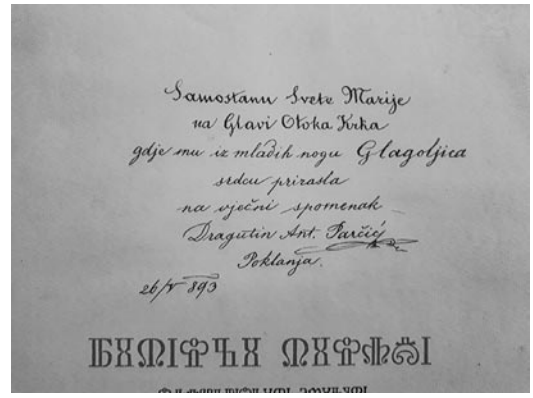
Parčić je u Rimu i dalje neumorno radio i naveliko pripremao glagoljski misal. Već je 1882. godine napisao da ima misal „što je maldane gotov u rukopisu“,[43] a 1887. bio je cijeli misal pripravljen u rukopisu te su ga crkvene vlasti pregledale.[44] Ne možemo ne zapitati se kolika je bila ta rukopisna građa – cijeli misal ispisan rukom! – i je li išta od toga ostalo sačuvano do danas i gdje se nalazi.

U svojim nastojanjima vezanim uz tiskanje hrvatskoga glagoljskog misala, Parčić je imao saveznike u biskupu Strossmayeru i papi Lavu XIII., velikom prijatelju Slavena. Nakon višegodišnjih prijepora, naposljetku je odlučeno i da se misal tiska glagoljicom te ga je trebalo prirediti za tisak. Sav posao i brigu u vezi izdavanja novoga glagoljskog misala Sveta Stolica je povjerila Parčiću kao stručnjaku doraslom ovakvom zadatku, a on se toga s veseljem primio, svjestan posla i poteškoća koje ga očekuju. Najprije je trebalo lijevati nova glagoljska slova, jer stara bijahu istrošena. Parčić je sam priredio matrice za lijevanje slova, što mu je oduzelo mnogo vremena. Iskustvo stečeno u Glavotoku bilo mu je dragocjeno prilikom rada na misalima.[45] Parčić se trudio da grafemskim oblikom misal bude što bliži slovima hrvatskog prvotiska iz 1483. godine.[46] Šutio je i radio neumorno a da se u javnosti o tome nije gotovo ništa znalo. Sredinom 1890. njegova su slova bila gotova, dok je drugi dio bio nabavljen od profesionalne ljevaonice Bohumila Haasea i sinova iz Praga te se moglo započeti sa slaganjem misala za tisak.[47]

Slaganje i tiskanje misala trajalo je dvije i pol godine jer je Propagandina tiskara u Rimu imala samo jednog slagara koji je znao čitati glagoljicu i mogao pripremiti takav tekst za tisak.[48] Koncem siječnja 1893. otisnuto je prvo izdanje *Rimskog misala slavenskim jezikom (Missale Romanum Slavonico idiomate)*. Misal je bio tiskan jasnim i lijepim slovima, dobio je nepodijeljena priznanja stručnih krugova te bio željno iščekivan i ubrzo razgrabljen. Krčka biskupija dobila je 70 komada, od čega je na tri franjevačka trećoredska samostana na otoku Krku otpalo

[43] BOLONIĆ 1973, 421.
[44] BOLONIĆ 1982, 182.
[45] BOLONIĆ 1973, 422.
[46] GOSTL 1998, 76.
[47] BOLONIĆ 1965, 15.
[48] PARO 2016, 112.

Primjerak misala koji je Parčić s vlastoručnom posvetom darovao samostanu u Glavotoku

10 komada misala.[49] Može se pretpostaviti da su u Glavotok stigla barem tri primjerka.

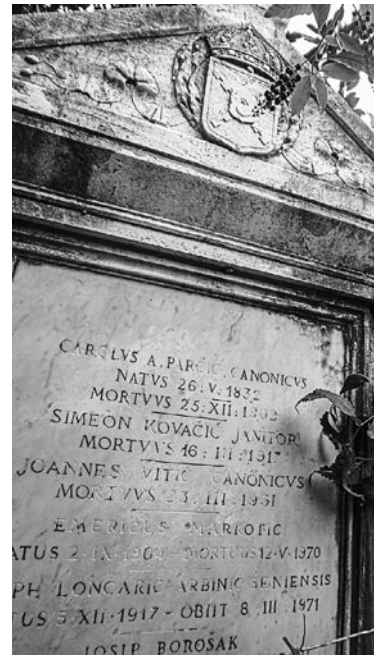
Parčićeva iskrena ljubav prema glagoljici i Glavotoku vidljiva je iz sljedećega: jedan primjerak misala Parčić je darovao glavotočkom samostanu s vlastoručno ispisanom posvetom: „Samostanu Svete Marije na Glavi Otoka Krka gdje mu iz mladih nogu Glagoljica srdcu prirasla na vječni spomenak Dragutin Antun Parčić Poklanja" i datumom 26. V. 1893. godine.

Parčić je ubrzo počeo pripremati za tisak i nadgledati tiskanje drugog izdanja misala, koje je objavljeno 1896. godine. Svojim stručnim i znanstvenim radom Parčić je u zadnji tren spasio glagoljicu od očite propasti.[50]

Parčić je tih godina vodio i nadzirao sav posao vezan uz tiskanje misala od početka do kraja te je zbog toga više boravio u tiskari Propagande nego u svom domu.[51] Dugotrajan danonoćni naporan rad na tiskanju misala ga je jako iscrpio. Bio je svjestan da pobolijeva i želio je posljednje godine života provesti na rodnoj grudi. Nadao se, za početak, da će mu nekoliko mjeseci boravka u božanskom miru Glavotoka pomoći da se oporavi. Zamolio je starješinu samostana da mu da, ako je moguće, jednu točno određenu malu sobu napisavši 1899. godine sljedeće: „nek mi pri-

[49] BOLONIĆ 1982, 185.
[50] BOLONIĆ 1973, 425.
[51] BONEFAČIĆ 1903, 22.

Parčićevo posljednje počivalište u Rimu

redi onu sobu (ako je prazna) gdje je stanovao Sivirić, naprema Provincijalatu; ako je i mala, ali meni je dovoljna i poćudna".[52]

Parčićev životni ciklus trebao je završiti na njegovu rodnom otoku Krku. Bolovao je od raka želuca. Osjećao je kako ga snaga polako napušta i brinulo ga je kome će ostaviti vrijednosti koje je prikupio tijekom mukotrpnog života. Jako se razveselio kad je čuo da je novopostavljeni krčki biskup Antun Mahnić u gradu Krku najprije osnovao hrvatsku tiskaru *Kurykta* 1899. godine te planirao u najkraćem vremenu osnovati i Staroslavensku akademiju, koja je trebala njegovati staroslavenski bogoslužni jezik i glagoljaško crkveno pjevanje. Parčić se namjeravao preseliti

[52] VINCE 1995, 1248.

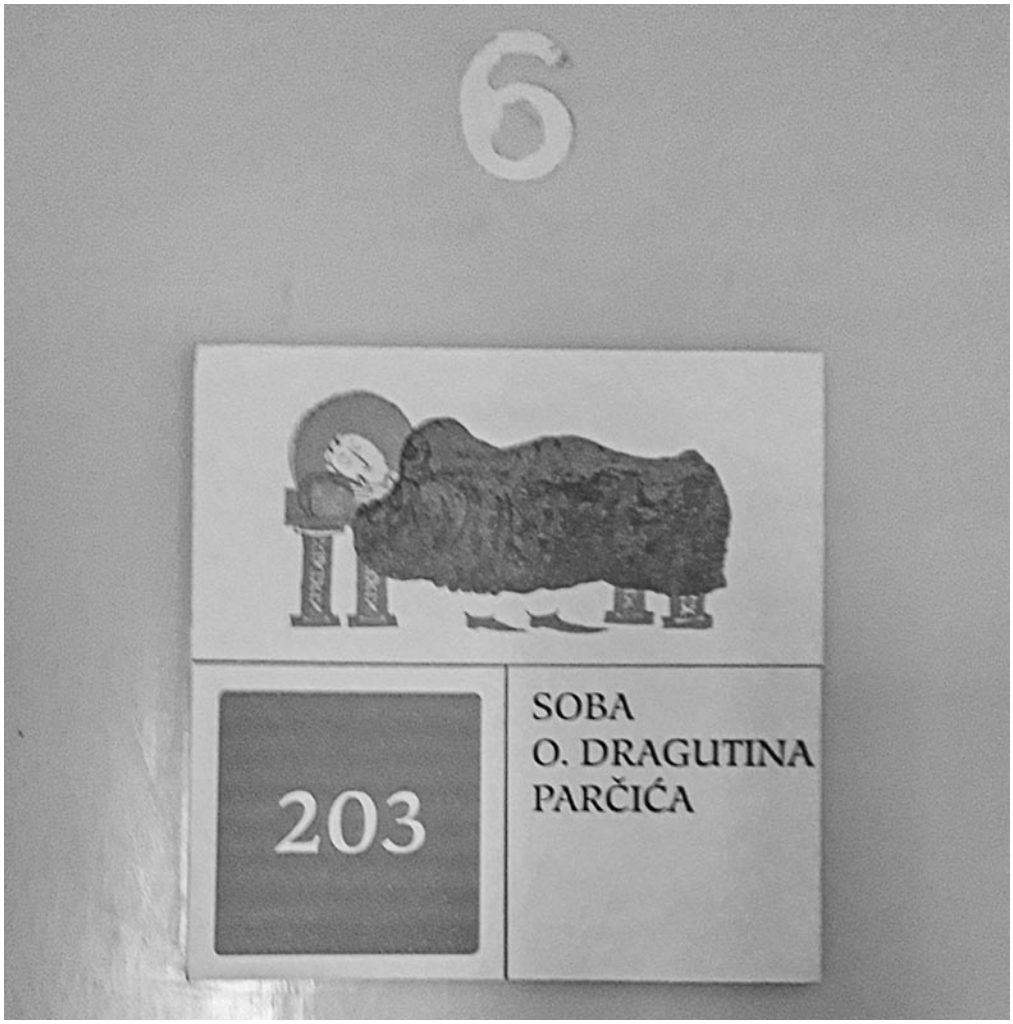
u grad Krk i trebao je postati prvim predsjednikom Staroslavenske akademije, odnosno „biti njezino moćno uporište i glavni radnik".[53]

U tu je svrhu dao prenijeti na Krk svu svoju imovinu: knjige, rukopise, olovna slova, matrice itd. Oporučno je Staroslavenskoj akademiji darovao znatnu svotu novca, a biskupa Mahnića imenovao svojim glavnim baštinikom i time obavio sve predradnje za svoj povratak. Svjestan svog teškog zdravstvenog stanja kazao je: „Hvala Bogu, sad sam dovršio, pa ako i umrem!"[54] Pred kraj života, u nadi da će ga to ojačati, uputio se na hodočašće u Svetu Zemlju. Putovanje ga je, nažalost, jako iscrpilo i ubrzalo njegov kraj. Preminuo je na sam Božić 1902. godine. Pokopan je u zajedničkoj grobnici Hrvatskog papinskog zavoda sv. Jeronima na groblju Campo Verano u Rimu u starom dijelu groblja koji se zove Pincetto Vecchio.

Vidimo iz ovog članka da su Parčića njegov poziv i pravila reda često odvodili u manje sredine i na poslove koje nije volio. Dušobrižništvo ga nije privlačilo, a nije bio ni dobar govornik niti pjevač. Zanimala ga je jedino profesura staroslavenskog jezika na zadarskom Bogoslovnom fakultetu, ali ne i podučavanje svećeničkih kandidata u samostanima ili gimnazijalaca u svjetovnoj školi. Za Parčićeve raznovrsne interese i njegove aktivnosti je u Provinciji bilo razumijevanja.[55] Međutim, u nadbiskupijskim krugovima nije bio posebno omiljen. Iako je poštovao pravila samostanskog života i nije se htio ogriješiti o zavjet poslušnosti i redovnička pravila, nije se mogao odreći svojih zamisli i ideala. Po svojim darovima, svestranosti, viziji te organizacijskim i provedbenim sposobnostima bio je čovjek ispred svoga vremena, često neshvaćen i suočen s nepravdama, ali nepokolebljiv u ostvarivanju svojih ciljeva.

Samostan u Glavotoku provlači se kroz cijeli njegov život kao mjesto sretnih dječačkih dana, koje mu je odredilo životni put, oaza u kojoj je tražio utočište u teškim životnim razdobljima i kamo je odlazio na zasluženi odmor od radnih napora. Koliko ga je želio napustiti, jer ga je sputavao ako bi u njemu dulje boravio, toliko mu se uvijek htio i vratiti. Parčić je do kraja života ostao privržen Glavotoku kao mjestu u kojem

[53] SOLDO 1990, 185.
[54] BOLONIĆ 1973, 416.
[55] GOSTL 1998, 29.

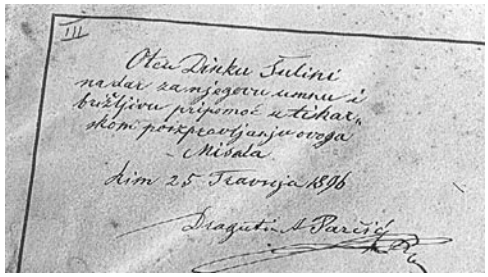

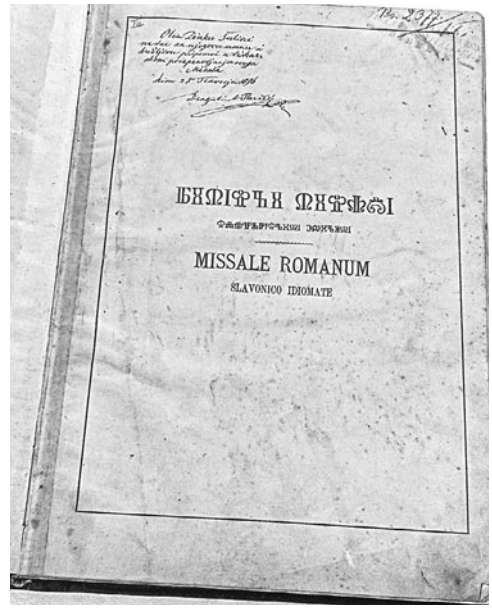
Soba u samostanu nazvana po Parčiću

je pronalazio spokoj i za koje su ga vezale brojne lijepe uspomene iz djetinjstva i zrelih godina. Nažalost, nije mu bilo suđeno u Glavotoku zaokružiti svoj životni ciklus i na rodnoj grudi dočekati konac življenja.

Danas u Glavotoku, barem na prvi pogled, nema puno vidljivih tragova Parčićeve negdašnje prisutnosti. Osim restaurirane slike s koralnim napjevom u koru iza oltara u crkvi i sunčanog sata na zidu crkve, razveselilo me kada sam naišla na sobu koja nosi njegovo ime. Naime, dio samostana služi i kao turistički objekt te svaka soba ima svoj broj, ali i naziv po nekoj zaslužnoj osobi pa je tako i Parčić dobio „svoju sobu“.

Parčićev misal, izdanje iz 1896. godine, čuva se u Prvić Luci

Parčić je posebno zadužio hrvatski glagolizam jer je svojim glagoljskim misalom spasio staroslavensko bogoslužje u hrvatskim biskupijama u kojima mu je prijetilo izumiranje, ponajprije zbog pomanjkanja liturgijskih glagoljskih knjiga.[56] Na temelju svega navedenoga, vidljivo je da Dragutin Antun Parčić spada među velikane hrvatske kulture, ali možemo reći i da je neopravdano zapostavljen. Imam saznanja o nekoliko vrijednih inicijativa nekolicine amatera, zaljubljenika u glagoljicu i štovatelja Parčića, kojima se željelo javnost upoznati s Parčićevim životom i djelom. I ovo izlaganje dio je nastojanja da ga se uvrsti u plejadu hrvatskih zaslužnika kojoj bez sumnje pripada.

Bez izravne veze s ovim predavanjem o povezanosti Parčića sa samostanom u Glavotoku, željela bih istaknuti da sam u Prvić Luci u ljeto 2016., ljubaznošću župnika, don Bože Škembera, dobila u ruke dotad nepoznati primjerak Parčićeva glagoljskog *Rimskog misala*, izdanje iz 1896. godine. To je u ovom trenutku dvanaesti poznati primjerak ovoga izdanja. Posebnost ovog primjerka je u tome što se na prvoj stranici nalazi

[56] BOLONIĆ 1965, 28.

posveta koju je vlastoručno ispisao Parčić, a koja glasi: „Otcu Dinku Šulini na dar za njegovu umnu i brižljivu pripomoć u tiskarskom poizpravljanju ovoga Misala, 25. travnja 1896." Dinko Šulina *alias* Domenico Sulina je od 1897. do 1903. godine u Rimu obnašao visoku funkciju definitora Reda (generalnog vijećnika, odnosno člana vrhovne uprave Reda, op. a.),[57] a pokopan je 1919. godine na malom groblju uz glavotočku crkvu. Nije nam poznato kada i kako je ovaj primjerak misala stigao u Prvić Luku, mjesto u kojem je Parčić održao svoju mladu misu, i tamo ostao do današnjih dana. Važno je ipak naglasiti da je misal u dobrom stanju i da se odnedavno čuva u odgovarajućoj kutiji i u primjerenim uvjetima, a u posebnim prigodama ga je moguće i razgledati.

Puno drugih pojedinosti iz Parčićeva života, uz obilje fotografija i vrlo iscrpnu bibliografiju, moguće je pronaći na mrežnoj stranici www.croatian-history.net/etf/parcic.html koju održava prof. dr. sc. Darko Žubrinić te je dopunjava prilozima zajedno s autoricom ovog članka.

[57] GALOVIĆ 2015, 221-222.

LITERATURA

BADURINA, Anđelko, Nepoznati Parčić, *Zadarska smotra – časopis za kulturu, znanost i umjetnost* XLII (1993) 3 /= Znanstveni skup „Dragutin Parčić hrvatski jezikoslovac i glagoljaš" (u povodu 160. obljetnice rođenja i 90. obljetnice smrti), Zadar, 18. – 19. X. 1992./: 155-182.

BLAŽEVIĆ KREZIĆ, Vera, *Književnimi radnjami za Crkvu i Domovinu. O novocrkvenoslavenskome jeziku* Parčićeva misala *iz 1893*., Zagreb: Matica hrvatska (Hrvatska jezična baština. Novi niz), 2020.

BOLONIĆ, Mihovil, *Parčićeva tiskara u Glavotoku*, Rijeka: Matica hrvatska - Pododbor u Rijeci, 1965.

BOLONIĆ, Mihovil, O životu i radu Dragutina A. Parčića (U povodu 70. obljetnice smrti), *Bogoslovska smotra* XLII (1972) 4: 413-433.

BOLONIĆ, Mihovil, Život i djelo Dragutina Antuna Parčića (U povodu 150. obljetnice rođenja i 80. obljetnice smrti), *Croatica Christiana periodica* VI (1982) 10: 172-188.

BONEFAČIĆ, Klement Kvirin (Daroslav), *Dragutin A. Parčić*, Krk: Tisak tiskare Kurykta, 1903.

GALOVIĆ, Tomislav, Parčićev zemljovid otoka Krka iz 1865. godine, *Krčki kalendar 2011.* (2010): 111-114.

GALOVIĆ, Tomislav, Fra Stjepan M. Ivančić kao povjesničar, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu* 47 (2015) 1 /= Tematski blok / Themed issue: *Trećoredska glagoljaška tradicija u europskom kontekstu – Tertiary Glagolitic Tradition in European Context*/: 207-253.

GALOVIĆ, Tomislav, Ivan Berčić u okvirima hrvatske historiografije i filologije. Prilog istraživanju, u: *Ivan Berčić (1824. – 1870.) – život i djelo. Zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa održanog 26. listopada*

2018. u Zavodu za povijesne znanosti HAZU u Zadru, ur. Tado ORŠOLIĆ i Grozdana FRANOV-ŽIVKOVIĆ, Zagreb – Zadar: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti – Zavod za povijesne znanosti u Zadru (Posebna izdanja, knj. 10), 2023., 65-142.

GOSTL, Igor, *Dragutin Antun Parčić*, Zagreb: Matica hrvatska (Mala knjižnica Matice hrvatske. Novi niz, kolo VIII., knj. 47), 1998.

GRČEVIĆ, Nada, Fotografska ostavština Dragutina Parčića, *Radovi Instituta JAZU u Zadru* 19 (1972): 373-392.

MIHALJEVIĆ, Ana – MIHALJEVIĆ, Milan, *Brevis grammatica Slavica* fra Benedikta Mihaljevića, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, vol. 47, br. 1 /= Tematski blok / Themed issue: *Trećoredska glagoljaška tradicija u europskom kontekstu – Tertiary Glagolitic Tradition in European Context*/, Zagreb, 2015., 463-484.

PARČIĆ, Dragutin A. / PARČIĆ, Carlo A., *Vocabolario croato-italiano.* Compilato per cura di ~ / *Rječnik hrvatsko-talijanski.* Pripravio ga za tisak ~, (Faks. pretisak izd. iz 1901.), Zagreb: ArTresor studio (Oživljena baština, knj. 1), 1995.

PARČIĆ, Dragutin Antun, *Izabrani radovi i pisma*, prir. Silvana VRANIĆ / Marcel KUŠAR, *Izabrani radovi i pisma*, prir. Lada BADURINA, Zagreb: Matica hrvatska (Stoljeća hrvatske književnosti, knj. 135), 2017.

PARO, Frane, *Nevidljiva tipografija II.*, Zagreb: Kajkavsko spravišče, društvo za širenje i unapređivanje znanosti i umjetnosti (Biblioteka Artistica, knj. 2), 2016.

RUNJE, Petar, *Glavotok. Svetište Majke Božje*, Glavotok: Samostan sv. Marije, 2005.

SABALIĆ, Damir, Fotograf fra Stanko Dujmović (1866. – 1940.), *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu* 48

(2016) /= Tematski blok [drugi dio] / Themed issue [second part]: *Trećoredska glagoljaška tradicija u europskom kontekstu – Tertiary Glagolitic Tradition in European Context*/: 151-187.

SEFEROVIĆ, Abdulah, *Photographia Iadertina*, Zagreb: Kapitol, 2009.

SOLDO, Josip A., Antun Dragutin Parčić i njegov glagolski Misal, *Slovo – časopis Staroslavenskoga instituta u Zagrebu* 39-40/1989-1990 (1990): 167-186.

ŠANJEK, Franjo, *Kršćanstvo na hrvatskom prostoru. Pregled religiozne povijesti Hrvata (7. – 20. st.)*, II. prerađeno i dopunjeno izdanje, Zagreb: Kršćanska sadašnjost (Priručnici – Biblioteka Centra za koncilska istraživanja, dokumentaciju i informacije „Kršćanska sadašnjost", sv. 27), 1996.

ŠOKOTA, Mirjana, Nepoznati dio rukopisne zbirke Ivana Berčića, *Slovo – časopis Staroslavenskog zavoda „Svetozar Ritig" u Zagrebu* 30/1980 (1981): 138-140.

VINCE, Zlatko, *Leksikograf Dragutin Parčić u svojem vremenu*, u: Dodatak pretisku: PARČIĆ, Dragutin A. / PARČIĆ, Carlo A., *Vocabolario croato-italiano*. Compilato per cura di ~/*Rječnik hrvatsko-talijanski*. Pripravio ga za tisak ~, (Faks. pretisak izd. iz 1901.), Zagreb: ArTresor studio (Oživljena baština, knj. 1), 1995., 1241-1276.

ŽAGAR, Mateo, Djelovanje Dragutina Antuna Parčića na Krku, *Slovo – časopis Staroslavenskoga instituta u Zagrebu* 44-46/1994-1996 /= Prilozi: „Staroslavenska akademija i njezino značenje. Prilozi sa znanstvenoga skupa održanog u povodu devedesete obljetnice osnutka Staroslavenske akademije", Zagreb – Krk, 18. – 21. studenoga 1992./ (1996): 406-412.

***

www.croatianhistory.net/etf/parcic.html (prof. dr. sc. Darko Žubrinić)

Mirna LIPOVAC

Dragutin Antun Parčić – a Distinguished Croatian Glagolite Scholar and His Solid Connection with the Monastery in Glavotok

Summary

Dragutin Antun Parčić (Vrbnik, 26 May 1832 – Rome, 25 December 1902) was a prominent Croatian priest, Glagolite scholar, lexicographer, linguist, grammarian, photographer, translator, poet, typographer, cartographer, botanist, astronomer, painter, and watchmaker. He left his mark on every field in which he was engaged. From an early age, he came into contact with the liturgy in the Old Church Slavonic language and the Glagolitic script, while also showing a keen interest in linguistics as well as the natural sciences. An outstanding student during his secondary education, he completed theological studies in Zadar and began his priestly life, first in smaller monasteries of his province, and later as a teacher of priestly candidates and secretary to the provincial superior. However, his true passion lay in scholarly work related to the Croatian language and grammar. Alongside this, he worked on a new Glagolitic missal, using the editions of Karaman and Levaković as models, de-Russifying the texts and replacing words of foreign origin with Croatian ones. He also engaged in typography, personally casting Glagolitic and Latin type for his printing press. The publication of the missal in Rome in 1893, printed in Glagolitic script in Old Church Slavonic of the Croatian recension, was the fruit of thirty years of effort and represented Parčić's life's work, by which he saved the Glagolitic tradition from imminent decline at the very last moment. During his lifetime, he published a number of Croatian–Italian and Italian–Croatian dictionaries, grammars of the Croatian language, and similar works. The pinnacle of his lexicographical work is the Croatian–Italian Dictionary (*Vocabolario italiano-slavo [croato]*) from 1901, which contains approximately 90,000

words across more than 1,200 pages. He is also counted among the most prominent early Croatian photographers and pioneers of scientific photography on a global scale. The monastery in Glavotok runs through Parčić's entire life as a place of happy childhood days where he encountered and fell in love with the Glagolitic script, a place that shaped his life's path, an oasis where he sought refuge during difficult times, and a destination for well-deserved rest from his labors. As much as he wished to leave it, since prolonged stays there constrained him, he always longed to return. Parčić remained attached to Glavotok until the end of his life, as he found in it peace interwoven with beautiful memories from both his childhood and mature years. Unfortunately, he was not destined to complete his life's journey in Glavotok and meet the end of his life on his native soil. He died in Rome and was buried in the common grave of the Croatian Pontifical College of St. Jerome at the Campo Verano cemetery in Rome. From all of the above, it is evident that Dragutin Antun Parčić belongs among the great figures of Croatian culture, yet it may also be said that he has been unjustly neglected. Based on knowledge of several valuable initiatives by a small number of amateurs, enthusiasts of the Glagolitic script, and admirers of Parčić, aimed at introducing the public to his work, we conclude that only in recent times have Parčić's life and achievements begun to receive their long-deserved place among the pantheon of the great figures of Croatian culture.

Key words: Dragutin Antun Parčić (Vrbnik, 26 May 1832 – Rome, 25 December 1902), life, work, Franciscan Monastery of St. Mary in Glavotok, Glagolitic script, Roman Missal.